

Finanțat de
Uniunea Europeană

Expert-Grup
Centru Analitic Independent

INSTITUTUM
VIRTUTES
CIVILIS

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

PRO CIMIȘLIA
asociația obștească

RAPORT

Monitorizarea activității structurilor și modelelor de organizare și cooperare în domeniul educației incluzive a raionului Cimișlia

Autor: AO Pro Cimișlia

„SOCIETATEA CIVILĂ PENTRU INTEGRAREA EUROPEANĂ”

Proiectul este finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de Fundația „Friedrich Ebert”

www.euromonitor.md

Finanțat de
Uniunea Europeană

Expert-Grup
Centru Analitic Independent

IPRE
Institutul pentru Politici
și Reforme Europene
ipre.md

INSTITUTUM
VIRTUTES
CIVILIS

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

PRO CIMIȘLIA
asociația obștească

Notă de limitare a responsabilității

Acest raport a fost produs cu suportul financiar al Uniunii Europene și Fundației „Friedrich Ebert” (FES). Conținutul acestuia reprezintă responsabilitatea exclusivă a proiectului „Societatea Civilă pentru Integrarea Europeană”, finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de Fundația „Friedrich Ebert”. Conținutul raportului aparține autorilor și nu reflectă în mod neapărat viziunea Uniunii Europene și Fundației „Friedrich Ebert” (FES). Responsabilitatea exclusivă pentru concluziile și informațiile incluse în acest raport o poartă AO „Pro Cimișlia”.

Finanțat de
Uniunea Europeană

Expert-Grup
Centru Analitic Independent

IPRE
Institutul pentru Politici
și Reforme Europene
ipre.md

INSTITUTUM
VIRTUTES
CIVILIS

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

PRO CIMIȘLIA
asociația obștească

ABREVIERI

EI – educație incluzivă

CES – cerințe educaționale speciale

SAP – Serviciul de Asistență Psihopedagogică

CREI – Centrul de resurse pentru educația incluzivă

CDS – cadru didactic de sprijin

DASPF – Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei

APL – Administrația Publică Locală

I. Cadrul normativ în domeniul educației incluzive din Republica Moldova

Legislația internațională

Liniile directoare în promovarea incluziunii socio-educaționale sunt trasate prin angajamentele internaționale privind dreptul la educație și educație incluzivă. Prin aderarea la aceste documente, statele semnatare, inclusiv Republica Moldova, se angajează în promovarea pedagogiei centrate pe copil, în care diferențele individuale sunt considerate o provocare, și nu un obstacol.

Cele mai cunoscute documente care promovează educația incluzivă aprobate la nivel internațional sunt:

- Declarația Universală a Drepturilor Omului, 1948;
- Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, 1960;
- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, 1989;
- Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, 2007;
- Declarațiile adoptate în cadrul diferitelor foruri internaționale (Declarația mondială privind educația pentru toți, Jomtien, 1990, Declarația de la Salamanca, 1994, Declarația Summit-ului mondial asupra dezvoltării sociale, Copenhaga, 1995, ș.a).

Cadrul normativ național

Pentru asigurarea cadrului normativ întru promovarea și realizarea dreptului la educație al tuturor copiilor, cadrul normativ și politicile publice naționale conțin prevederi explicite. Cele mai importante documente, relevante incluziunii educaționale și sociale sunt:

Constituția Republicii Moldova

Prevede asigurarea dreptului la învățătură prin învățământ general obligatoriu, învățământ liceal, profesional, învățământ superior, precum și prin alte forme de instruire. Dreptul prioritar de a alege tipul și forma de instruire a copiilor revine părinților.

Codul Educației

- Educația are ca misiune satisfacerea cerințelor educaționale ale individului și societății;
- Cetățenii Republicii Moldova au drepturi egale de acces la educație;
- Învățământul pentru copiii și elevii cu nevoi educaționale speciale (CES) este parte integrantă a sistemului de învățământ și are drept scop educarea, reabilitarea și/sau recuperarea și incluziunea educațională, socială și profesională a persoanelor cu dificultăți de învățare, de comunicare și interacțiune, cu deficiențe senzoriale și fizice, emoționale și comportamentale, sociale.
- Statul asigură integrarea în sistemul de învățământ a copiilor și elevilor cu CES prin înscrierea copilului sau elevului cu CES în grupa sau clasa corespunzătoare din instituția de învățământ general, prin abordarea individualizată, determinarea formei de incluziune, examinarea și/sau reexaminarea complexă.
- În instituțiile de învățământ general activează cadre didactice de sprijin abilitate pentru incluziunea copiilor și elevilor cu CES.

Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului

Stipulează că toți copiii sunt egali în drepturi, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, sex, limbă, religie, convingeri, avere sau origine socială. Declară protecția de către stat și societate a copilului și familiei

drept preocupare politică, socială și economică de prim ordin. Prevede asigurarea sănătății fizice și spirituale a copilului, acordarea unei griji deosebite și protecției sociale copiilor lipsiți temporar sau permanent de anturajul familiei sau care se află în alte condiții nefavorabile sau extreme. Statul garantează fiecărui copil dreptul la un nivel de viață adecvat dezvoltării sale fizice, intelectuale, spirituale și sociale.

Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar din perspectiva școlii prietenoase copilului (Ordinul Ministerului Educației nr. 970/2013)

Standardele stabilesc:

- respectarea interesului superior al copilului drept principii de bază în asigurarea calității educației;
- individualizarea și abordarea inter/multidisciplinară ca precondiții pentru incluziunea în învățământul general a tuturor copiilor, iar prin aceasta – descreșterea efectelor excluderii sociale.

Standardele vizează aspecte importante ale organizării instituționale și a procesului educațional centrat pe copil și necesitățile acestuia. Una din dimensiunile de bază ale Standardelor – Incluziunea educațională – prevede asigurarea de către instituțiile de învățământ primar și secundar a unor condiții obligatorii pentru promovarea educației incluzive de calitate.

II. Analiza situației în domeniul educației incluzive

Politicile naționale și internaționale în domeniu, au stat la baza formulării principiilor de bază ale educației incluzive în Republica Moldova. Principiile cheie cu impact asupra educației incluzive sunt prezentate în Liniile Directoare UNESCO privind Incluziunea în Educație (2009), care constată că educația incluzivă (EI) este un proces de consolidare a capacității sistemului de învățământ de a ajunge la toți copiii.¹

Un sistem educațional incluziv poate fi creat doar în cazul în care școlile obișnuite devin mult mai incluzive, cu alte cuvinte – când acestea devin mai bune pentru educarea tuturor copiilor din comunitățile în care sunt amplasate.

Orientările Politicii UNESCO evidențiază următoarele principii cu privire la educația incluzivă:

- Incluziunea și calitatea sunt reciproce;
- Accesul și calitatea sunt legate și se consolidează reciproc;
- Calitatea și echitatea sunt esențiale pentru asigurarea educației incluzive.

Respectarea interesului superior al copilului:

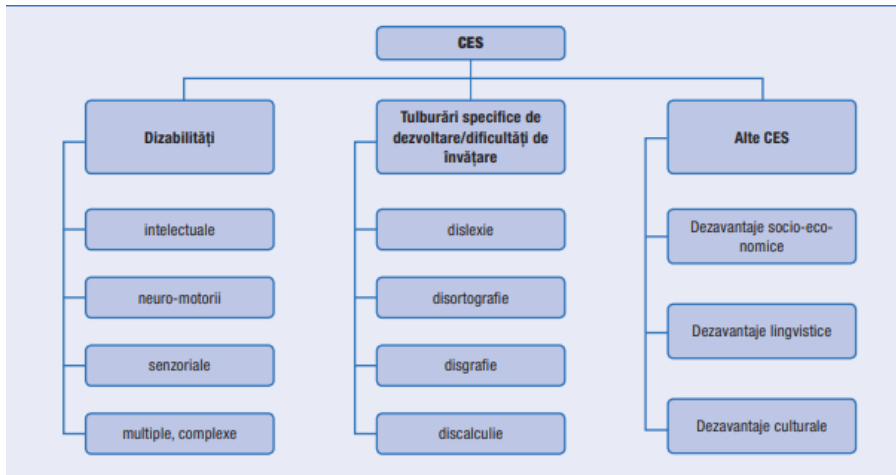
În baza studiilor și cercetărilor în domeniu, CES pot fi clasificate în două grupuri mari:

- Cerințe educaționale speciale, condiționate de o dizabilitate;
- Cerințe educaționale speciale, care nu sunt condiționate de o dizabilitate.

În grupul I se includ deficiențele în/de dezvoltare, denumite conform legislației dizabilități și se referă, de fapt, la clasificarea UNESCO, 1995, având cea mai largă utilizare la nivel global.

¹ Unitate de curs „Educația incluzivă” elaborată în conformitate cu Ordinul Ministerului Educației nr.108 din 02.03.2017

Figura 1. Clasificarea CES

Performanța fiecărui copil depinde de gradul în care procesul de predare și învățare se bazează pe potențialul și interesele lui, valorifică forțele copilului și răspunde necesităților lui. Astfel, în cazul copiilor cu CES, dificultate de învățare - învățarea bazată pe performanțe academice la învățarea bazată pe satisfacerea necesităților, însemnând pregătirea pentru viața independentă și incluziunea socio-profesională.

Principiul fundamental al școlii incluzive este acela că toți copiii trebuie să învețe împreună, oricând acest lucru este posibil, indiferent de dificultățile pe care le au sau de diferențele dintre aceștia. Școala incluzivă trebuie să recunoască și să reacționeze la diversele cerințe ale elevilor, armonizând, pe de o parte stiluri și ritmuri diferite de învățare, iar, pe de altă parte, asigurând o educație de calitate pentru toți, prin programe de învățământ adecvate, bună organizare, strategii de predare, folosire optimă a resurselor și parteneriate cu ceilalți membri ai comunităților în care funcționează. Trebuie să se asigure un continuum al sprijinului și serviciilor oferite pentru cerințele speciale în fiecare școală.²

De la câte „trebuie” și ce oferă de fapt educația incluzivă la moment, este o diferență mare. Această diferență este generată de mentalitatea și atitudinea destul de conservativă, atât în mediul educațional, cât și în comunități, în general. Pe de o parte sistemul de predare, axat pe volumul și cantitatea informației predate, pe de altă parte atitudinea discriminatorie și lipsa toleranței din sistemul de valori nu întotdeauna duc la respectarea interesului superior al copilului.

Profesorii încă nu sunt dispuși să respecte particularitățile specifice ale fiecărui copil/elev, ci impun cu toată insistența realizarea „programei școlare”, a „planului de lucru”. Este înțelesă această atitudine atâta timp cât pedagogii sunt orientați spre un rezultat imediat, dar nu spre un rezultat durabil, care necesită mai mult timp.

Nici în mediul familial copiii nu sunt tratați ca personalități sau oameni în devenire. Lipsa cunoștințelor în domeniul parenting-ului, educația bazată pe tradiție și șablonizare încă nu permit conștientizarea interesului superior al copilului de către părinți. O asemenea atitudine este preluată și perpetuată inclusiv de către instituțiile de stat, atunci când copilul este subestimat, marginalizat și fără drept de protest sau expunere a opiniei.

² Unitate de curs „Educația incluzivă” elaborată în conformitate cu Ordinul Ministerului Educației nr.108 din 02.03.2017

În ceea ce privește raionul Cimișlia, educația incluzivă este asigurată în cadrul acestuia într-o oarecare măsură, în învățământul primar secundar general, și sporadic — în învățământul preșcolar.

După absolvirea treptei gimnaziale, majoritatea elevilor cu dificultate de învățare nu își mai continuă studiile și formarea lor profesională, rămân în familii; unii se angajează în câmpul muncii ca lucrători necalificați, alții devin beneficiari de diverse ajutoare și prestații sociale. Și doar în cazuri foarte rare copiii cu dizabilități ajung să învețe, să capete o profesie și să se angajeze în câmpul muncii chiar dacă dizabilitatea lor nu este una severă.

Trebuie să menționăm că nici familiile din care provin nu încurajează copiii cu nevoi speciale să se integreze în societate. Din hiper-protecție sau din subestimarea acestor copii, ei ajung să nu facă studii, respectiv nu obțin o profesie și doar în cazuri foarte rare se angajează în câmpul muncii. Astfel, acești copii, deveniți mai apoi maturi, rămân în continuare la întreținerea părinților sau devin, la rândul lor, beneficiari de indemnizații sociale. Indemnizații care nu le acoperă pe deplin necesitățile și nevoile lor personale, copiii cu dizabilități ajungând să completeze astfel rândurile populației social-vulnerabile.

În concluzie, putem spune că incluziunea copiilor cu dizabilități este o problemă morală, economică și socială. Subiectul incluziunii copiilor cu dizabilități trebuie abordat ca atare, urmând a fi integrat în toate documentele de politici, strategii și planurile naționale, regionale și locale.

Asigurarea drepturilor egale în domeniul educației incluzive și egalizării șanselor

Educația incluzivă este un proces care antrenează mai mulți actori și structuri naționale și internaționale, menit să asigure acces liber la educație de calitate tuturor copiilor/elevilor, indiferent de capacitățile cognitive. În acest scop, se organizează și se realizează mai multe activități, atât în mediile educaționale, cât și în familie.

Uneori, cerințele educaționale speciale sunt identificate de către părinți, acestea fiind acceptate și vociferate. În asemenea cazuri, pentru a face față realităților și provocărilor cu care se confruntă, părinții solicită sprijinul și suportul instituțiilor specializate.

De cele mai multe ori însă, cerințele educaționale speciale sunt depistate în mediile educaționale — școală sau grădiniță, iar părinții nu acceptă sub nicio formă existența a anumitor particularități specifice ale copiilor lor. În asemenea cazuri, intervenția specialiștilor și acordarea unui suport metodologic care ar facilita activitatea pedagogilor este practic imposibilă. Această abordare împiedică asigurarea drepturilor egale la educație, întrucât acești copii au nevoie de un program de predare adaptat cerințelor lor, iar cerințele nu sunt identificate deoarece părinții opun rezistență.

O situație frecvent întâlnită este și atunci când instituțiile de învățământ nu sesizează despre dificultățile întâmpinate de copii, în procesul de învățare și adaptare școlară, pentru a evita responsabilități și activități suplimentare.

Asigurarea drepturilor egale în domeniul EI are loc prin individualizarea procesului educațional, prin adaptarea accesului în instituții, programului școlar la potențialul real al copilului, prin acordarea asistenței psihopedagogice în procesul instructiv-educativ.

În instituțiile de învățământ din raion studiază circa 12 copii cu dizabilități locomotorii. Din 19 instituții, doar două au acces facil pentru copiii cu dificultăți locomotorii și spații sanitaro-igienice adaptate. În cazul celorlalte instituții, este o problemă de a avea acces în centrul de resurse pentru educația incluzivă, de multe ori acestea fiind amplasate la parter sau etajul 2, fiind inaccesibile pentru copiii cu dificultăți locomotorii.

Totodată, nici sediul SAP Cimișlia nu este asigurat cu acces facil persoanelor cu dizabilități locomotorii. Mai ales că instituția eliberează un formular tipic (formularul nr. 5) tuturor copiilor care dețin un grad de dizabilitate și ar trebui să aibă acces liber în incinta Direcției Învățământ General Cimișlia, unde își are sediul SAP Cimișlia.

Fiecare copil trebuie înțeles ca un participant activ la învățare, pentru că fiecare aduce cu sine, în procesul complex al învățării și dezvoltării, o experiență, un stil de învățare, un model social, o valoare.

Nondiscriminarea, toleranța și valorificarea tuturor diferențelor

Recunoașterea unicității, autenticității și acceptării particularităților fiecărui copil contribuie la formarea unor personalități integre și inteligente emoțional. Cu regret, toleranța și acceptarea lipsesc cu desăvârșire în sistemul nostru de valori. Generații întregi au crescut în spiritul judecării publice, umilinței și înjosirii ca element al „pedagogiei sovietice”. Compararea cu „alți copii”, educația și învățarea bazată pe concurență și competitivitate a dus la pierderea personalității și individualității fiecărui copil. Deși aceasta era o metodă și o cerință a pedagogiei post-sovietice, mai persistă aceste viziuni și în practicile contemporane.

În mediile școlare, atât elevii între ei, cât și pedagogii de multe ori își permit să eticheteze copii care au altfel de frizură, vestimentație sau orice altceva ce le scoate în evidență personalitatea. Elevii cu cerințe educaționale speciale sunt cei mai vulnerabili, pentru că sunt prezentați ca un anti-exemplu în clasele în care învață, de însăși profesori. Focusați doar pe planuri și curriculum, pedagogii nu se mai preocupă de starea sau confortul psihonoțional al copiilor. Copiii cu cerințe educaționale speciale, fiind criticați că nu pot, nu știu, nu învață nimic. Deși toți profesorii au cunoștințe elementare în psihopedagogie, cunosc despre particularitățile psihologice ale fiecărui copil.

În scopul promovării acceptării și toleranței copiilor cu cerințe educaționale speciale, SAP Cimișlia organizează diverse ateliere tematice pentru cadre didactice, părinți, manageri școlari. Anual în luna decembrie este organizată săptămâna educației incluzive în toate instituțiile raionului. Cadrul didactic de sprijin este persoana care are în atribuții promovarea educației incluzive și incluziunii copiilor atipici în comunitățile celor tipici. Centrele de resurse pentru educație incluzivă, care trebuie să fie oaza de liniște și încredere pentru toți elevii, dar mai ales pentru cei cu cerințe educaționale speciale, de multe ori se transformă în cabinetul „rușinii” unde vor ajunge „toți care nu învață”.

Standardele de calitate din perspectiva școlii prietenoase copilului, aprobate prin ordinul MEC nr.970 din 11.10.2023, dimensiunea **3. Incluziunea educațională**, prevăd în cele mai mici detalii care sunt standardele, domeniile, indicatorii și responsabilii în atingerea acestor indicatori.

În acest context, este imperativ de a asigura educație de calitate, tuturor copiilor indiferent de starea socială, capacitățile cognitive, prezența unei dizabilități fizice sau de alt gen, prin punerea accentului pe unicitatea, dreptul de fi diferit și prin capacitatea de a învăța.

Flexibilitatea în activitatea didactică

Anume flexibilitatea în activitatea profesorului îi va oferi copilului cu cerințe educaționale speciale capacitatea de a învăța cât poate, cum poate și ce poate. Pentru aceasta cadrul didactic va trebui să se aprofundeze, să cunoască potențialul, dar și nevoile fiecărui copil în parte.

Prin posibilitatea de a modifica și adapta curriculum-ul la cerințele educaționale și potențialul elevului, profesorul îi va putea oferi șanse egale la educație fiecărui copil.

Multitudinea de oportunități de formare a cadrelor didactice, suportul metodologic din partea Serviciului de Asistență Psihopedagogică, fluxul de informație și acces la diverse surse, nu mai pot lăsa profesorii să acționeze în baza vechilor principii.

În lumea aflată în schimbare permanentă, rapid și fără prea mult timp de adaptare, nu mai putem pune accentul doar pe cunoștințe teoretice, care ne-ar defini doar IQ (coeficientul de inteligență), dar trebuie să mai avem și inteligență emoțională, dar și socială.

Încă ne mai întâlnim cu atitudini conservatoare din partea pedagogilor, care nu acceptă inovațiile în activitatea practică, or acestea se realizează și prin schimbarea gândirii.

Atunci când profesorii nu vor mai fi rigizi, dar flexibili și vor simți și răspunde și la nevoile emoționale și sociale ale elevilor, atunci școala va deveni mult mai atractivă și mai sigură pentru toți elevii.

Intervenția timpurie

Pentru a respecta principiul intervenției timpurii este necesară cooperarea între familie și instituția de educație timpurie (IET). De multe ori, părinții nu cunosc care sunt particularitățile de vârstă ale preșcolarilor, și observă unele comportamente atipice prea târziu. Pedagogii preșcolari de multe ori observă unele devieri cognitive sau comportamentale la copii, iar părinții nu le acceptă sau nu le recunosc. În asemenea situații copiii devin victime ale neglijenței, întrucât cu cât mai devreme se intervine prin terapie comportamentală, logopedică sau de alt gen, cu atât mai ușor se înregistrează corecțiile și progresele în dezvoltarea copiilor.

În raionul Cimișlia, se atestă o discrepanță mare între numărul de copii cu cerințe educaționale speciale de vârstă preșcolară și școlară.

Tabelul 1. Numărul de copii cu cerințe educaționale speciale în raionul Cimișlia

Anul	Nr. copii CES preșcolari	Nr. copii CES școlari
2019	20	155
2020	13	152
2021	24	157
2022	17	132
2023	14	138

Aceasta poate fi argumentată prin faptul că în grădinițele din raionul Cimișlia nu există structuri ale EI (cadre didactice de sprijin, centre de resurse) și respectiv, managerii de grădinițe nu sunt interesați să elaboreze liste de copii cu cerințe educaționale speciale, întrucât nu are cine le acorda suportul necesar.

Cel mai frecvent, către SAP Cimișlia se adresează direct părinții copiilor de vârstă preșcolară, pentru a evalua necesitățile și a acorda asistența psihopedagogică sau logopedică.

În anul de învățământ 2023-2024, 4 copii preșcolari beneficiază de serviciile SAP, solicitați de părinți prin cereri individuale, cu toate că numărul copiilor care au necesitatea este cu mult mai mare.

Se atestă o creștere a numărului de copii cu tulburări din spectrul autismului, iar părinții din necunoaștere sau de frica stigmatizării, ascund situația reală.

De multe ori, copiii ajung la școală și abia școala vine cu solicitarea despre dificultățile de limbaj sau de învățare, manifestate de copil, odată cu venirea în școală. Prin urmare, în grădiniță nevoile acestui copil au fost neglijate și nu s-a respectat principiul intervenției timpurii.

În grădinițele din mediul rural, cca 40 % din educatori nu au studii pedagogice, deci nu au pregătirea necesară în lucrul cu copiii preșcolari.

Fluctuația cadrelor didactice, plecarea unora și angajarea altora, fără experiență și pregătire practică, lipsa logopezilor, psihopedagogilor în IET (total - 1 în raion, dintre care 1- la SAP), imposibilitatea părinților de a se deplasa la sediul SAP, la fel constituie un impediment în respectarea principiului intervenției timpurii.

SAP Cimișlia conlucrează cu toate 37 de IET din raion. Sunt realizate toate demersurile de evaluare complexă /reevaluare a dezvoltării copilului, referiți către SAP în baza demersurilor managerilor preșcolari, dar lipsa cadrului didactic de sprijin în grădinițe, nu poate asigura o continuitate și o educație incluzivă de calitate în grădinițe.

Individualizarea procesului educațional și asigurarea dezvoltării potențialului fiecărui copil

Individualizarea se referă la adaptarea activității didactice la particularitățile individuale de dezvoltare și potențialul elevului.

Conceptul de *individualizare* este abordat din perspective multiple:

- strategii de optimizare a învățării;
- proces dinamic;
- direcție de formare a competențelor cadrelor didactice;
- incluziune educațională etc.

Individualizarea este un factor esențial în facilitarea incluziunii educaționale a elevului cu CES.

Din această perspectivă, individualizarea presupune reconstrucția continuă a corelațiilor necesare între principalele acțiuni implicate în procesul educațional (predare-învățare-evaluare) și dezvoltarea lor individualizată în contexte/situații psihosociale extrem de variate și de diversificate.

Calea spre cunoaștere este particulară fiecărui elev, de aceea cadrul didactic caută cele mai adecvate strategii pentru ca elevul să-și formeze propriul traseu al învățării.

Individualizarea învățării impune respectarea diferențelor umane și valorificarea lor, adaptarea activităților de învățare, a formelor de organizare și a strategiilor didactice la disciplina școlară.

Elevii cu cerințe educaționale speciale necesită sprijin suplimentar în contextul curriculumului școlar general sau individualizat. În acest context, și în raionul Cimișlia *individualizarea procesului educațional* reprezintă o necesitate, o dimensiune deosebit de importantă, având drept scop asigurarea accesului la o educație de calitate tuturor elevilor.

Individualizarea procesului educațional are loc pe două căi: prin **adaptări curriculare** (adaptarea strategiilor de predare-învățare-evaluare) și prin **modificări curriculare** (modificarea finalităților, conținuturilor și/sau strategiilor).

Individualizarea procesului educațional prin **adaptări curriculare** (adaptări sau modificări) are la bază următoarele:

- fiecare copil învață și realizează progrese în dezvoltare în modul și ritmul propriu;
- fiecare copil este participant activ al propriei dezvoltări, asumându-și responsabilități în procesul de achiziționare de competențe, experiențe, comportamente;
- intervenția timpurie garantează progresul în dezvoltare, de aceea asistența individualizată trebuie inițiată cât mai devreme posibil;

- adaptările curriculare (adaptări sau modificări) se realizează printr-un parteneriat socio-educational constructiv (cadre didactice și nedidactice, părinți, comunitate și, în mod inevitabil, copilul).

Individualizarea procesului educațional prin **modificări curriculare** presupune modificarea finalităților educaționale și a conținuturilor din curriculumul general și adaptarea tehnologiilor de predare-învățare-evaluare, în funcție de potențialul de învățare și particularitățile individuale de dezvoltare ale elevului. În acest sens, elevul cu CES va realiza un **Curriculum modificat (CM)**.

În cazul CM la disciplina școlară, cadrul didactic stabilește, în comun cu alți specialiști care asistă copilul, finalități adecvate necesităților educaționale și nivelului de dezvoltare a elevului.

Modificările curriculare trebuie stabilite din perspectiva asigurării implicării plenare a elevului în procesul educațional, în vederea pregătirii lui pentru viață.

Toate cadrele didactice din raion care interacționează cu elevii ce necesită individualizarea procesului educațional, încearcă să respecte aceste reglementări. Dar de multe ori ele sunt parte a dosarelor elevului și prezentate specialiștilor SAP, în cadrul vizitelor de monitorizare, însă nu ca instrumente aplicate în lucrul cu copiii.

În rezultatul acestor vizite de monitorizare și ghidare metodologică, specialiștii SAP vin cu un șir de concluzii și recomandări, pentru profesorii și managerii instituțiilor de învățământ:

- Fiecare elev este unic în felul său, la fel cum fiecare cadru didactic are propriul stil de predare și o personalitate proprie.
- Există o fluctuație importantă de informații și modalități de predare-învățare-evaluare, iar adaptarea stilurilor de predare la stilurile de învățare ale elevilor nu se poate realiza fără dorința de schimbare a unor paradigme și mentalități depășite.
- Cadrul didactic trebuie să fie acel promotor al schimbării, care poate face față noilor provocări/cerințe/exigențe, utilizând metode de predare adaptate, strategii manageriale, adaptând mediul școlar la necesitățile elevilor și utilizând tehnici de planificare adaptate stilului acestora.
- Strategiile de predare-învățare-evaluare actuale necesită abordare flexibilă din partea cadrului didactic și se pot adapta cu ușurință la diferitele necesități de învățare ale elevilor, numai dacă cadrul didactic, evident, le cunoaște și dorește acest lucru.
- Flexibilitatea cadrului didactic permite adaptarea stilului propriu de predare la diferitele stiluri de învățare ale elevilor.
- Un ajutor important în determinarea factorilor de mediu care ar fi cel mai potrivit pentru elevi este adaptarea la stilurile individuale de învățare ale acestora și ajustarea mediului de clasă. Flexibilitatea cadrului didactic și cooperarea elevilor va fi avantajul acestei schimbări.
- Nu mai putem face învățarea obligatorie a oricărei informații de către copil, dar putem evalua cum și câtă informație poate asimila acest copil, adaptând și metodele de predare/transmitere a acestor informații.

Protecția copilului împotriva abuzului sau neglijării

Sărăcia și nivelul scăzut de trai, consumul de alcool și migrația părinților cu copii lăsați singuri acasă, sporesc riscul neglijării, abuzării sau exploatării copiilor. Violența împotriva copiilor acasă este o normă socială, nefiind combătută chiar și atunci când are loc în public. În timp ce puțini părinți din Moldova consideră că violența poate fi aplicată pentru educarea copilului, aproape jumătate încă mai cred că bătaia este o formă acceptabilă de disciplină. Întrucât cazurile de violență sunt rareori raportate autorităților, iar serviciile pentru victime sunt

limitate, acești copii nu întotdeauna primesc asistența de care au nevoie. De altfel, puțini părinți au cunoștințele și abilitățile necesare pentru a-și educa copiii într-o manieră pozitivă.

În acest context, iarăși școlii îi revine misiunea de a observa starea unor copii abuzați sau neglijăți și sesizarea organelor abilitate în vederea excluderii factorilor de risc.

De multe ori, însă nici profesorii nu observă stările fizice sau psiho-emoționale a copiilor, fiind suprasolicitați de rutina zilnică. Dar sunt și cazuri când acești copii sunt neglijăți, întrucât se știe că provin din familii social-vulnerabile, este o tradiție de a nu interveni „în familii străine”.

Violența amenință nu doar șansele de supraviețuire și sănătatea copiilor, ci și bunăstarea lor emoțională și viitoarele perspective. Actele de violență la care un copil este supus sau martor la o vârstă fragedă, atunci când creierul și corpul se află la o etapă importantă a dezvoltării, lasă repercusiuni pe tot parcursul vieții. Acestea afectează sănătatea fizică și mentală a copiilor, le compromit capacitatea de a învăța și a socializa, și le subminează dezvoltarea ca adulți funcționali și părinți buni mai târziu în viață.

Prin urmare, prin prevenirea abuzului și neglijării copiilor și prin intervenția în cazurile când copiii sunt în situații de risc, se pot curma comportamente deviate peste ani, precum și se poate construi o societate sănătoasă, prin schimbarea metodelor de creștere și educare a copiilor, și ulterior schimbarea mentalității. Orice fel de violență asupra copilului nu poate fi îndreptățit și cu atât mai mult considerat ca o metodă de educare.

Circa 75% din copiii cu cerințe educaționale speciale, la nivel de țară și 70 % din raionul Cimișlia, provin din familii social-vulnerabile, deseori sunt neglijăți și abuzați de către părinți.

SAP Cimișlia în procesul de evaluare complexă, dar și în cazurile de acordare a asistenței identifică și sesizează organele competente, în vederea intervenției în cazul copiilor în situație de risc.

Abordarea intersectorială și multidisciplinară

În scopul asigurării incluziunii educaționale și ulterior celei sociale eficiente, este necesară asigurarea cooperării intersectoriale pe domeniul social, pentru a asigura incluziunea în comunități a elevilor cu cerințe educaționale speciale și cu dizabilități. Această cooperare trebuie reglementată atât la nivel central, cât și la nivel local. APL de nivelul I de multe ori nici nu cunoaște că are în obligația sa responsabilități în calitate de autoritate tutelară locală, în virtutea Legii nr. 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți este responsabilă de asigurarea copiilor în situație de risc.

Prin cooperarea intersectorială pe domeniile educațional și social, trebuie asigurată incluziunea în comunitatea din care provin, în societate a copiilor/elevilor atipici, cu dizabilități, pentru a exclude marginalizarea sau expunerea lor în situații de risc. O incluziune educațională fără asigurarea și a unei incluziuni sociale a beneficiarilor, este un proces eșuat.

Confidențialitatea

Unul din principiile de bază, în pedagogie ar trebui să fie confidențialitatea. Din incapacitatea de a comunica, din lipsa încrederii între școală și familie, de multe ori copiii cu cerințe educaționale speciale suferă direct. Fie că părinții nu au încrederea că le va fi asigurată confidențialitatea și copiii vor fi stigmatizați, fie că unii profesori chiar o fac, există această reticență din partea părinților, în a accepta cerințe educaționale specifice pentru copiii lor. În acest context, părinții refuză copiii să le fie supuși evaluării complexe de către SAP, iar copiii nu beneficiază de asistența psihopedagogică necesară. Așadar, copiii nu au acces la un program incluziv, simplificat dacă este cazul, sau adaptat nevoilor specifice lor.

Deși Codul de Etică al profesorului prevede expres că, în activitatea sa profesorul va respecta toate normele etice și deontologice, mai sunt unele abateri, care se răsfrâng nefavorabil asupra elevilor, iar copiii nu văd în școală și în profesori persoane de încredere. Dar sunt și pedagogi care încurajează și stimulează copiii, cărora copiii se confesează cu mai mare încredere decât părinților, dar sunt puțini. Prin urmare, trebuie să consolidăm capacitățile cadrelor didactice, nu doar pe disciplinele care le predau academic și teoretic, dar să revenim la modulele de psiho-pedagogie, și să ținem cont și de starea și confortul psiho-emoțional al elevului atât în timpul orelor, cât și în școală.

Cooperarea și parteneriatul social

Respectarea acestui principiu, va asigura o incluziune educațională și socială durabilă și un mediu de trai favorabil elevilor/tinerilor atipici.

Comisiile multidisciplinare intrașcolare (CMI), care funcționează în baza regulamentului aprobat prin ordinul MEC, nr.683 din 09.06.2019 sunt cele care promovează cooperarea și elaborarea deciziilor ce țin de educația incluzivă într-un mod participativ. La ședințele CMI pot participa medicul de familie și/sau asistentul social din comunitate, pentru examinarea cazurilor care vizează domeniile de competență ale acestora.

În scopul asigurării unei cooperări interinstituționale eficiente, au fost semnate mai multe acorduri interinstituționale, care reglementează sfera de acțiune a fiecărei instituții. Iar ca finalitate, prin implementarea acestor acte, putem intensifica cooperarea interinstituțională în vederea prevenirii riscurilor, asigurarea unei incluziuni sociale ale copiilor victime.

Hotărârea Guvernului nr. 270 din 08-04-2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, are drept scop promovarea cooperării intersectoriale între Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Educației și Cercetării și Ministerul Sănătății.

Serviciul de Asistență Psihopedagogică Cimișlia, la cererea Inspectoratului de Poliție Cimișlia sau a Procuraturii raionului, realizează evaluarea psihologică și elaborează rapoarte de evaluare psihologică a copiilor victime ale abuzului și violenței în familie. Deși în procesul de evaluare se constată că mediul familial prezintă un pericol real, autoritatea tutelară locală și cu cea teritorială nu cooperează în vederea asigurării unui mediu familial favorabil acestor copii, lăsându-i în familiile biologice.

Un alt document, care încurajează cooperarea intersectorială în scopul asigurării bunăstării copiilor este Hotărârea Guvernului nr. 143 din 12.02.2018 privind aprobarea Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului. Scopul acestui document este eficientizarea cooperării intersectoriale în domeniul protecției copilului prin centrarea pe prevenirea primară a riscurilor și reducerea necesității intervențiilor în conformitate cu Instrucțiunile privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 270 din 8.04.2014.

Deși sunt foarte exacte și clare acțiunile care urmează a fi întreprinse în vederea implementării acestor documente, ele continue să fie abordate unilateral și mai puțin intersectorial.

Prin urmare, cooperarea intersectorială rămâne a fi un punct slab, atâta timp cât nu sunt sesizate toate cazurile, nu se intervine în timp, nu se monitorizează copiii pe domenii de bunăstare, sau dacă se monitorizează, nu există o finalitate în acest sens.

Reprezentanții Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei Cimișlia au declarat că nu cunosc și nu se conduc, în activitatea lor, de prevederile Hotărârii Guvernului nr. 143 din 12.02.2018. Astfel, chiar dacă instituțiile școlare monitorizează domeniile de bunăstare și nivelul de afectare a copiilor, nu se intervine prompt și în termen. Cu toate că implementarea acestui document ar contribui la prevenirea unor situații mult mai grave, în cazul în care majoritatea copiilor cu CES provin din familii social – vulnerabile (70%).

III. Analiza bugetară

Planificarea bugetară pentru educația incluzivă

Hotărârea Guvernului Nr. 868 din 08-10-2014 privind finanțarea în bază de cost standard per elev a instituțiilor de învățământ primar și secundar general din subordinea autorităților publice locale de nivelul al doilea reglementează și formarea și utilizarea fondului pentru educație incluzivă.

Astfel, mărimea fondului pentru educație incluzivă se stabilește în funcție de numărul elevilor cu cerințe educaționale speciale, ca urmare a evaluării și înregistrării acestora de către serviciile teritoriale de asistență psihopedagogică, dar nu mai mult de 2% din suma transferurilor categoriale. Pentru stabilirea mărimii Fondului pentru educație incluzivă, fiecare unitate administrativ-teritorială ține cont de o eventuală majorare a numărului elevilor cu cerințe educaționale speciale pe parcursul anului.

Astfel, în anul 2023, Fondul pentru educație incluzivă al raionului Cimișlia a constituit 1788,6 mln lei, conform Deciziei Consiliului Raional Cimișlia nr. 07/01 din 02.12.2022 cu privire la aprobarea bugetului raional pentru anul 2023, sursele financiare alocate domeniului educației incluzive fiind repartizate în bugetele instituțiilor de învățământ ale raionului.

În perioada 2019-2023, pentru Serviciul de Asistență Psihopedagogică Cimișlia, din bugetul Consiliului Raional Cimișlia au fost alocate surse financiare în mărime de 4 513,8 mii lei. Aceste surse fiind utilizate preponderent pentru salarizare, procurarea materialelor didactice și cheltuieli administrative.

2019 – 872,3 mii lei

2020 – 861,6 mii lei

2021 – 894,3 mii lei

2022 – 894,3 mii lei

2023 – 991, 3 mii lei

Bugetul SAP Cimișlia a suportat unele mici modificări, pe contul angajării noilor specialiști, cu normă întregă, începând cu anul 2021. Anterior, psihologul activa pe 0,25 norma didactică, psihopedagogul pe 0,5 norma didactică.

Pentru Fondul Educației Incluzive pentru ultimii 5 ani au fost alocate surse în mărime de 8 194,8 mii lei, după cum urmează:

2019 – 1286, 0 mii lei

2020 – 1560,4 mii lei

2021 – 1602,2 mii lei

2022 – 1688, 8 mii lei

2023 – 2057,4 mii lei

Deși pentru anul 2023 inițial a fost aprobată suma de 1788,6 mii lei, se observă că această sumă a crescut. Aceasta se datorează faptului că a crescut numărul copiilor cu dizabilități înmatriculați în instituțiile de învățământ ale raionului, fiind altul și coeficientul de salarizare a cadrului didactic de sprijin.

Întrucât nu avem un buget național pentru educație incluzivă, nu putem monitoriza alocații financiare repartizate centralizat precum și gestionarea lor.

La moment, serviciile de asistență psihopedagogică sunt în proces de reorganizare, prin transferul lor în gestiunea Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică și prin crearea unui buget unic.

Valorificarea resurselor financiare alocate domeniului educației incluzive

Deși Fondul pentru educație incluzivă este prevăzut pentru remunerarea cadrelor didactice și întreținerea centrelor de resurse ale educației incluzive, aceste mijloace sunt orientate preponderent spre remunerarea cadrelor de sprijin. Doar în unele instituții, managerii dotează și centrele de resurse cu materiale didactice sau chiar rechizite de birou.

Unii manageri au angajat cadrul de sprijin pe alte criterii decât profesionalism și pregătirea necesară, fără ca acesta să posede studii relevante domeniului educației incluzive, reducând la minim calitatea serviciilor educaționale de care beneficiază elevii cu CES. În 2 gimnazii din raion, în calitate de cadru de sprijin este angajată bibliotecara instituției, care nu deține studiile necesare.

Conform metodologiei de care se ghidează cadrele de sprijin, acestea sunt obligate să promoveze educația incluzivă la nivel de instituție, de comunitate, să asigure colaborarea cu celelalte cadre didactice, la toate disciplinele școlare, cu alți specialiști, părinți. Prin urmare, în calitate de cadru de sprijin nu poate fi angajată o persoană pe alte criterii decât profesionalismul și pregătirea morală necesară pentru a lucra cu elevii aflați în dificultate de învățare, comportament, vorbire etc.

Lipsa cadrelor calificate în domeniul educației incluzive, fluctuația specialiștilor, reticența managerilor față de educația incluzivă, atitudinea discriminatorie față de copiii cu CES, fac ca educația incluzivă să devină un proces formal, fără influențe pe termen lung, deși se întreprind eforturi considerabile atât la nivel național, cât și la nivel local.

Recent, Consiliul Raional Cimișlia a obținut finanțare din partea Consiliului Județean Iași pentru implementarea proiectului „Asistență de Calitate pentru Copiii cu Cerințe Educaționale Speciale din Raionul Cimișlia”. Costul total al proiectului este de 40 de mii de euro, contribuția Consiliului Județean Iași fiind de 36 de mii de euro. Implementarea acestui proiect prevede crearea unui Centru de resurse pentru copiii cu tulburări de comportament și dizabilități locomotorii în incinta SAP Cimișlia, precum și dotarea centrelor de resurse pentru educație incluzivă din instituțiile raionului cu materiale didactice, tehnologii informaționale (laptopuri, table interactive), biciclete eliptice, în funcție de specificul cerințelor educaționale speciale ale copiilor care studiază în fiecare instituție.

IV. Concluzii și recomandări

Managementul constituie un element fundamental și indispensabil organizării și funcționării sistemelor, organizațiilor și chiar indivizilor. Rolul managementului este de a genera sistemul de organizare a unor procese în scopul asigurării eficienței acestora. În contextul educației incluzive, managementul vizează sistemul, instituțiile și indivizii, precum și toate resursele implicate: umane, informaționale, materiale, financiare, de timp, fiind un proces complex, care se derulează pe toată verticala sistemului educațional. Acest proces necesită mecanisme clare de planificare, organizare, coordonare, orientare, ghidare metodologică, colaborare, care țin de domeniul managementului.

Educația incluzivă nu mai poate și nu mai trebuie privită ca un proces paralel cu învățământul în Republica Moldova, dar ca parte a învățământului, în general. Deși parte a educației în general, planurile manageriale ale directorilor de instituții școlare și preșcolare din raionul Cimișlia, nu prevăd activități ce țin de educația incluzivă. Nici Direcția Învățământ General nu pune accentul pe abordarea incluzivă, nu reflectă prin obiectivele propuse sau indicatorii stabiliți, aspecte relevante a unei școli incluzive și prietenoase tuturor copiilor.

La baza promovării educației incluzive stă, mai întâi de toate, toleranța și acceptarea faptului că fiecare copil este unic, atât prin parametri fizici, cât și cei emoționali. Totodată, unicitatea se manifestă și prin capacitatea de a se integra în comunitate, de a învăța și de a cunoaște printr-un tempo și mod propriu. Primii care observă și trebuie să țină cont de aceste particularități sunt pedagogii preșcolari și școlari. Totodată, nu putem absolve de responsabilități părinții și familia, care de multe ori neglijează sau nu cunosc particularitățile de vârstă ale copiilor, astfel întârziind să adopte metode specifice de educație pentru copiii lor cu necesități și nevoi speciale sau să solicite intervenția specialiștilor.

Educația incluzivă este un proces complex, care ține de participarea și implicarea mai multor actori, și care va fi eficient doar atunci când vom avea și o incluziune socială și comunitară în proporție de 100% a copiilor cu CES și /sau dizabilități. În acest context, trebuie să acționăm la toate nivelele, pentru a realiza acest deziderat.

La nivel raional, urmează a fi asigurată:

- Implementarea politicilor de stat și asigurarea respectării actelor normative în domeniu;
- Identificarea, evaluarea și evidența copiilor cu CES și/sau dizabilități;
- Asigurarea, în comun cu APL I și părinții, școlarizării tuturor copiilor cu vârsta cuprinsă între 7– 18 ani, inclusiv a celor cu CES și/sau dizabilități;
- Asigurarea dezagregării datelor financiare;

La nivel comunitar, urmează a fi asigurată:

- Contribuția la asigurarea, în comun cu părinții, a școlarizării copiilor, inclusiv a celor cu CES și/sau dizabilități;
- Crearea și finanțarea serviciilor în instituțiile al căror fondator este autoritatea locală de nivelul I;
- Protecția socială a copiilor în situație de dificultate și abordării intersectoriale a cazurilor;
- Responsabilizarea părinților pentru școlarizarea copiilor și asigurarea educației/ dezvoltării lor;
- Sensibilizarea și mobilizarea comunitară privind drepturile copiilor, inclusiv dreptul la educație.

La nivel instituțional, urmează a fi asigurată:

- Dezvoltarea instituțională, a culturii, politicilor și practicilor incluzive;
- Crearea și asigurarea funcționării calitative a structurilor și serviciilor EI/de suport;

Finanțat de
Uniunea Europeană

- Organizarea procesului educațional din perspectivă incluzivă, centrat pe cel ce învață, cu accent pe diferențiere și individualizare;
- Asigurarea mediului educațional incluziv, accesibil și prietenos copiilor;
- Crearea grupurilor de promotori ai incluziunii din copii, cadre didactice, părinți;
- Diseminarea și promovarea bunelor practici, a experiențelor pozitive.

În contextul reorganizării Serviciilor de Asistență Psihopedagogică raionale, se recomandă Ministerului Educației și Cercetării și Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică, care ar urma să preia gestionarea SAP-urilor:

- Crearea la nivel național al unui FOND/buget național pentru Educație Incluzivă, iar costul serviciilor atribuite fiecărui copil, să reiasă din nevoile particulare ale copilului. Copiii cu dificultăți grave de învățare au nevoie de mai mult suport, sprijin și asistență, respectiv implică și resurse umane și financiare mai multe;
- Elaborarea unui mecanism transparent și eficient de gestionare a bugetului, prin dezagregarea pe date privind numărul de copii, tipul de dificultate, resursele implicate în lucrul cu acest copil: materiale, financiare, umane;
- Raportarea anuală asupra bugetului prin analiza progreselor/regreselor înregistrate de copil în sistemul educațional.